

Eski Uygurca Sonrası Orta Asya Türkçesinin Söz Varlığı İçerisinde Hayvan Adları

Ceyda Özcan Devrez^{*},^{**}
(İstanbul)

Özet: Bu çalışmada, Eski Türk yazıtları ve Eski Uygurca metinler sonrasında İslamî dönem Türkçe metinlerde görülen Türkçe hayvan adlarının söz varlığı ortaya konulmuştur. Arapça, Farsça kökenli kelimeler bu söz varlığı çalışması dışında tutulmaktadır. Mümkün olduğunca ulaşılabildiğimiz 11 - 17. yüzyıl Orta Asya Türkçesine ait eserler taranarak söz varlığı çalışması tamamlanmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen yüzyılları kapsayan süreç içerisinde söz konusu edilecek olan kelimeler için metinlere dönem dönem bakılmış, her döneme ait eserler taranmış ve sonrasında ayrıntılı bir incelemeye yer verilmiştir. Çalışma, sırasıyla Karahanlı Türkçesi (11-13. yüzyıllar); Harezmi Türkçesi (14. yüzyıl); Çağatay Türkçesi (15-17. yüzyıllar) ve Kıpçakça (13-17. yüzyıllar) çerçevesi içerisinde ele alınmaktadır. Değerlendirilen kelimeler, ilk şekli itibaren diğer dönemlerde geçirmiş olduğu değişimlerle birlikte verilmiş olup varsa örneklerle desteklenmiştir.

Anahtar sözcükler: Eski Türkçe, Orta Asya Türkçesi, Söz Varlığı, Hayvan Adları

---

^{*} Dr., ceydaozcandevrez@hotmail.com; 0000-0002-8706-4511.

^{**} Söz konusu makale, *11-17. Yüzyıl Orta Asya Türkçesinin Söz Varlığı* adlı doktora çalışmamdan yola çıkarak hazırlanmıştır.

Abstract: *Animal Names in the Vocabulary of Central Asian Turkic Post-Old Uighur Era*

In this study, the vocabulary of Turkish animal names attested in Islamic period Turkish texts, after the Old Turkish inscriptions and Old Uyghur texts, is examined. Arabic and Persian words are excluded from this vocabulary study. The vocabulary study was completed by scanning a large volume of works written in 11-17th century Central Asia Turkish. The texts have been analysed and scanned periodically within the given centuries, and a detailed work was produced consequently. The study is handled within the framework of the Karahanli Turkish (11th-13th centuries), the Harezm Turkish (14th century), the Chagatai Turkic (15th-17th centuries) and the Kipchak Turkic (13th-17th centuries) in chronological order. The words examined here have been given with the changes they have undergone over time since they have first attested, and have also been, when available, exemplified with sample sentences.

Key Words: Old Turkic, Central Asian Turkic, Vocabulary, Animal Names

Giriş

Bu çalışmada, Eski Türk yazıtları ve Eski Uygurca metinler sonrasında İslamî dönem Türkçe metinlerde görülen Türkçe hayvan adlarının söz varlığı ele alınmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimeler bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Mümkün olduğunca ulaşılabildiğimiz 11-17. yüzyıl Orta Asya Türkçesine ait eserler taranarak söz varlığı içerisinde ilk defa geçen ve sonrasında kullanılan hayvan adlarına yer verilmiştir. Bahsi geçen yüzyılları kapsayan süreç içerisinde söz konusu edilecek olan hayvan adları için tarihî dönemler ayrı ayrı ele alınmış, her döneme ait eserler taranarak kelimenin geçtiği dönem ve eserine yer vermeye çalışılmıştır. Sırasıyla Karahanlı Türkçesi (11-13. yüzyıllar); Harezm Türkçesi (14. yüzyıl); Kıpçakça (13-17. yüzyıllar) ve Çağatay Türkçesi (15-17. yüzyıllar) çerçevesi içerisinde ele alınmaktadır. Bu dönemler içerisinde taranan başlıca eserler şunlardır: Karahanlı

Türkçesi için Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* (1069), Kaşgarlı Mahmud'un *Divanü Lugati't-Türk* (1073), Edib Ahmed Yüknekî'nin *Atebetü'l-Hakayık*, Harezmi Türkçesi için Rabguzi'nin *Kıssaşü'l-Enbiyâ'sı* (1310), Muinü'l-Mürid (1313), *Nehcü'l-Ferâdis* (1360), *Kur'an Tercümelere*, *Mukaddimetü'l-Edeb* esas alınarak tarama yapılacaktır. Çağatay Türkçesi için Mevlânâ Sekkâki'nin *Dīvān'ı*, Mevlânâ Lutfî'nin *Dīvān'ı* ve *Gül ü Nevruz'u*, Yusuf Emîrî'nin *Dehnâme'si* (1429), Mevlânâ Gedâyi'nin *Dīvān'ı*, Hüseyin Baykara'nın *Dīvān'ı*, Alî Şîr Nevâyî'nin (1441-1501) yapıtları, Muhammed Salih'in *Şeybânî-nâme'si*, Babür Şah'ın (1483-1517) *Vekayinâme* adlı hatıratı, Çağatayca Kur'an Tefsiri, *Meyveler Münazarası*, *Neseb-nâme tercümesi*, Ebu'l-Gâzi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk'ü* (1663) ve *Şecere-i Terākime'si* (1659-1660) taranacaktır. Kıpçakça için *Codex Cumanicus*, *Kitābü'l-İdrāk Li Lisāni'l-Etrāk* (1312), *Kitāb-ı Mecmū'u Tercümān-ı Türkî ve 'Acemî ve Moğolî* (1343), *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Luğati't-Türkiyye*, *Kitābu Bulğatü'l-Müştāk fi Luğati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *El-Kavānîni'l-Küllîye li-Žabı'l-Luğati't-Türkiyye*, *Ed-Dürretü'l-Muđiyye fi'l-Luğati't-Türkiyye*, *El-İdrāk Haşiyesi*, *Kitābü'l-Hayl*, *Kitāb Fi'l-Fıkh*, *Kitāb fi 'İlmi'n-Nuşşāb*, Tolu Bey'in emri ile *Baytarat* adlı Arapça bir kitaptan Türkçeye çevrilen *Baytaratu'l-Vazih*, Sadi'nin *Gülistan* adlı eserinin Türkçeye bilinen ilk tercümesi olan Sarayi'nin *Gülistan Tercümesi* (1391), Berke Fakih'in *İrşadü'l-Mülük ve's-Selatin* gibi dönem eserleri esas alınacaktır. Yukarıda ismini zikretmediğimiz ancak karşımıza çıkacak diğer eserlerden yeri geldikçe bahsedilecektir. İnceleme süreci içerisinde öncelikle *Uigurisches Wörterbuch*, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, *Old Turkic Word Formation*, *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Tietze'nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* ve incelenecek olan kelimenin yapısına bağlı olarak yardımcı olacak diğer başlıca kaynaklar taranarak inceleme kısmı hazırlanmıştır.

163 madde başını içeren bu çalışmada, tespit edilen sözcüklerin her birinin hangi metinde geçtiği köşeli parantez içinde ve kısaltma şeklinde belirtilmektedir. Madde başının geçtiği metinlerde yer alan şekli orijinal metinlerinden kontrol edilmiş, tek bir muteber madde başı belirlenip farklı kullanımları aynı madde başı içerisinde

italik olarak verilmektedir. Metinlerin kısaltmaları noktalı virgül ile birbirinden ayrılmıştır. Ancak her dönem içerisinde bahsi geçen eserlerin kısaltmaları için virgül kullanılmıştır. Kısaltmalar kısmında hangi kısaltmanın hangi metne ait olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışmada amaçlanan, 11. yüzyıl sonrası varlığına tanıklık ettiğimiz hayvan adlarını bir araya getirmektir. Daha ayrıntılı bilgi için benzeri makalelere, çalışmalara ve özellikle yararlandığımız Hauenschild'e ayrıca bakılması gerekmektedir.*

- aķ büzek** aynak ve ibis adı verilen leyleksigiller takımının orta boylu uzun bacaklı 25 kuş türünden biri [Çağatayca: *yana bir başı ve tumşuğı kara, aķ büzekdür. Ol vilāyatka barur büzekdin haylī uluķdur* 280b/13 BN] Lat. *Threskiornis melanocephala* - *aķ buzak* Hauenschild 2006: 67.
- aķ kēyik** bir geyik türü [Çağatayca: *aķ kēyik hod ašlā yoktur* 142a/1, *ğaznīnūy aķ kēyigi ve kulanı bolur. Gaznīnūy aķ kēyigiçe sēmiz kēyik kem yerde bolğay* 142a/2, *uluğluğı aķ kēyikçe bolğay* 276a/10 BN] Hauenschild 2006: 68.
- alañır** Türkmenlerin yediğı kır faresi denen küçük bir hayvan [DLT] EDPT 149b, DTS 33b, Hausenchild 2003: 16.
- ala pōke** bir çeşit ördek [Çağatayca: ML]
- añ** yağı tedavide kullanılan bir kuş adı [DLT] EDPT 165b, DTS 46b, Hauenschild 2003: 17.
- aplaķ** horoz [*añnūy urışda sınısıktı aplaķ lā havle ve lā kuvvete illa billah tēdi haviç kemişti küveçge ķursaķın toldurdu* 232-6 ME]
- aplan** sıçan cinsinden küçük bir hayvan [DLT] *ablan* EDPT 10a, DTS 3a, Hauenschild 2003: 19.
- ar** sırtlan [*ar bōri* “sırtlan” DLT] *ar bōri* Hauenschild 2003: 20.
- arğumak** Türkmen cinsi saf kan Arap atı; kuvvetli cins koşu atı [Çağatayca: ML]
- arğun** sıçan cinsinden yarım arşın uzunluğunda küçük bir hayvan [DLT] EDPT 216b, DTS 51b, Hauenschild 2003: 21.

- arju** çakal [Bir öbek insan bir şeyin etrafını sarınca *kişi arjulayu turdı* “çakalların yemek için insanın başına toplandıkları gibi insanların bir şeyin çevresinde toplandı” denir. DLT] EDPT 200b, DTS 51a.
- arqargulça** Argalı, Türkistan’ın doğusundaki dağlık bölgede yaşayan yaban bir koyun türü [Çağatayca: *güz ve yaz faşllarıda kızıl keyik -kim arqargulça bolğay - kışlakka ve yaylakka öterde mu’ayyan tutkavulları bardur* 141b/13, *arqargulçanıñ bir yıllık toklısıça uluğluğı bolğay* 276b/11 BN] Lat. *Ovis vignei* - *arqargalça* Hauenschild 2006: 68.
- arsalık** Oğuz lehçesinde hem erkekliği, hem dişiliği bulunan hayvan [DLT] EDPT 238b, DTS 55a, Hauenschild 2003: 24.
- arvana** dişi deve [Kıpçakça: EM, BM]
- atğan** yük devesi [İMü]
- atmaca doğan** atmaca [Kıpçakça: KM]
- attur** doru at [Kıpçakça: EM]
- avla kuşu** av kuşu [İMü]
- ayraq** dağ keçisi [Kıpçakça: KM]

B

- badanañ** yelve kuşu [Kıpçakça: EZ]
- bağçal** bir ördek türü [Çağatayca: ML]
- bağırlağ** bağırtlak kuşu [DLT; “bağırtlak” Çağatayca: *bağrı kara neçük kim, harçalnıñ toğdağka muşābahatı bar, çarznıñ toğdarığa muşābahatı bar. Yana Hindistān bağrı qarasıdur. Ol bağrı qaradın kiçikrek ve inçke-rektür. Bağrınıñ qarası hem kemdür* 280a/8 BN; Kıpçakça: *bağırtlağ* İH] EDPT 319a-b, DTS 78a, Tietze I: 261a, OTWF I: 89-90, Hauenschild 2003: 48-49, Lat. *Pterocles alchata* - *bağrıqara* Hauenschild 2006: 73-74.
- bağlan qaz** en çok Hindistan’da yaşayan küçük flamingo türü [Çağatayca: *yavux yetkende ma’lüm boldı kim, bağlan qaz ekendür* 153a/11, *nē on miñ ve nē yēgirme miñ asru köp bağlan qaz* 153a/12 BN]

- bağaçuk** küçük kurbağa, kurbağacık [*baka* kelimesinin küçültmesi, DLT] EDPT 312b, DTS 82a, OTWF I: 47.
- balıçın** balıkçıl, balık avlayan beyaz bir kuş [DLT] EDPT 337b-338a, DTS 80b, Tietze I: 272a, OTWF I: 118, Hauenschild 2003: 55.
- bay kıızı** kuğu [*tal yıgaçlar yeñ salısur oynayur teg bay kıızı* 68v1 KE]
- baybayuk** kelebek kuşu [“Ağaç dallarına zenbil biçiminde aşağı doğru sarkık yuva yapan ve güzel öten bir kuş” DLT] EDPT 385a, DTS 79b, Hauenschild 2003: 59-60.
- baykuş** baykuş [Çağatayca: *añdıp turuptur baykuşum min barı ğamdın toymadım* 101a-11, *genç tapkandın ne hâşıl baykuş-ı bi-gâneğa* 166b-6 ŞHD, *muṭṭaşıl baykuş kebi zār zelil yalguz ten* 182a/9 ÇKT02; Kıpçakça: EM, KM, *bayguş* EZ] Tietze I: 297a.
- baytal** genç kısrak, tay [Çağatayca: *beş imlik baytalnı keltürüp, iki ayağın ve iki kolın ve boynun her kıaysısın* 59:5, *bir baytalnıñ kıyruğına bağlap baytallarnıñ but-larına nizeniñ ucı birlen sançdılar* 59:13 ŞTe] Tietze I: 298a.
- bedene** bildircin [Kıpçakça: EM, EK]
- borsmuğ** porsuk; keler gibi küçük bir hayvan [Kişi tombullukta buna benzetilir. Oğuzlar /m/yi atarak *borsuğ* derler. DLT; Kıpçakça: BM, Kİ] *borsuğ* EDPT 368b→ *borsmuğ* EDPT 369a, DTS 113a, OTWF I: 101, Hauenschild 2003: 63-64.
- bögrül** böğrü ak olan hayvan [*bögrül at* “böğürleri ağaran at.” Ak koyuna vb. böyle denir. DLT] EDPT 328b-329a, DTS 116a, OTWF I: 99.
- budursın** bildircin [şiir: *özüm meniñ budursın/ otı anıñ çaqlanur* “benim özüm, bildircin gibi, sevgi ateşinin çevresinde dönüp dolaşır” DLT; *buldurçın kölige kıldımız anlar üze ürüñ bulıtnı indürdimiz anlar üze yandağ şekerni buldurçınnı* 127r/7=007/160 TİEM; *buldurçın buldurçın eti bolur söklünmiş* 118v9, *söklünmiş buldurçın yağar olar yegüçe* 118v10, *buldurçın eti rüzī bērdi* 210r19 KE; *buldurçın indürdimiz olarnıñ üze yandağ*

şekerini buldurçını 28/37b3=7:160, ıdtımız sizij üze yandağ şekeri hem buldurçın etini 31/60b3=20:80 KT] EDPT 309a, DTS 120a, Tietze I: 332a, Hauenschild 2003: 72-73.

- bulak** haşarı at [*bulak semrise kör munar hem azar/ idisin çalar yérke andın tezer 3600 KB; bulak at “boyu kısa, sırtı geniş at” DLT] EDPT 336a-b, DTS 122a.*
- bulan** Kıfçāk bölgesinde yaşayan, avlanan iri bir yaban hayvanı [DLT; Kıpçakça: “yaban eşeği” EZ] EDPT 343a, DTS 121b, Hauenschild 2003: 75-76.
- burslan** kaplan [DLT] EDPT 368b-369a, DTS 126a, Hauenschild 2003: 76.
- buyurçuk** yelve kuşu [Kıpçakça: EZ]
- büke** ejderha, büyük yılan [*tüşün ol bu dünya keligli keçer/ yigen yil büke teg yér erken açar 1202, oduğ beg sözi kör büke yolçılığ/ kör arslan münügli kılıç kamçılığ 2354, körü barsa dünya kılınçı teñi/ yigen yil büke teg bu kılık yañı 6388 KB, DLT] DTS 132a, Hauenschild 2003: 78- 79.*

C

- cırlak** toygır kuşu [Kıpçakça: İH]

Ç

- çağrı** doğan kuşu, çakır kuşu [*kayısı inanç beg kayu çağrı beg/ kayısı tigin beg kayu çawlı beg 4068 KB; “doğan kuşu, çakırdoğan” DLT] EDPT 410a, DTS 136a, Hauenschild 2003: 80-81.*
- çakır kanat** bir ördek türü [Çağatayca: ML]
- çakır kuş** doğan [*tübündin koñruldı söğüt kuynup èndi çakır kuş kuyu töküldi yulduz sıñdı nerse sındı töküldi suw 156-4 ME]*
- çapağ** Türk gölünde bulunan ufak bir balık [*çapağ er “soysuz, bayağı adam.” Bu balığa benzetildiği için böyle söylenir. DLT] EDPT 395b, Tietze I: 474b, Hauenschild 2003: 81-82.*

- çawlı** şahin [*kayusı inanç beg kayu çağrı beg/ kayusı tigin beg kayu çawlı beg* 4068 KB; DLT] EDPT 397a, DTS 142b, Hauenschild 2003: 82.
- çaylak** çaylak kuşu [Çağatayca: ML] Tietze 485b-486a.
- çekün** ada tavşanı yavrusu, göcen [DLT] EDPT 415b, DTS 143b, Haeunschild 2003: 83-84.
- çekürge** çekirge [*çekürge* DLT; **çekürge** *ıdtımız anlar üze kanatlıg çekürge taķı yadağ çekürge taķı bakalar taķı kanlar belgüügler* 123v/7=007/133, **çekürtge** *tolmış közleri çıkarlar gurlardın andağ kalı kim anlar çekürtge teg yazılmış* 390r/8=054/007 TIEM; **çekürge** *altuncı çekürge* 114r9, *çekürge kışşası* 114v7, 143r7, 143r8, 143r13, 145r5, **çökürge** *çökürge ıddı aşlıkların yeyü başladı* 114r17, *ķamuğ çökürgelerni köydürdi* 114v1, *çökürge tükendi, kimerse çökürge haberin aymadı* 114v10, *yemendin bir avuç çökürge keltürdiler* 114v11, *eñ ilki çökürge helak bolğay* 114v16, *ķaçan çekürge ķalmadı erse aydılar: yegü nersemiz ķalmadı* 114v17 KE; **çekürge** *çekürge yağdurdı, cümlesini yığdılar. Bir çekürge bu ekindin ķaçmış erdi* 334-10, *munça çekürge Hāķ te'ālā saña rūzī ķıldı. Bu bir çekürgeni nişe ķavduñ tedi* 334-11, *taķı cümle çekürgeni yığdı* 334-12 NF; **çekürge** *tamam anlar çekürge kebi tağılmış, kiçig çekürge kebi biri biri üze tüşgey* KTef; **çekürge** *yadağ çekürge* 28/15a2=7:133 KT; **çekürge** *yayılğan çekürge* 506a/1=54/7 HarT01; **çökürge** *alçak boluban közleri çıkarlar gūrlardın tamām anlar yağılmış çökürge teg bolğaylar* 171a/2 HarT02; Çağatayca: **çekürtke** *yiberdi tā altun çekürtkeler aña yağdı* 29a/01 ÇKT01, **çökürge** *çökürge dek yayaķ* 182b/10, *ekin yaprağı teg kim çökürge yemiş bolğay* 186b/2 ÇKT02, **çewürtke** *köteldin engende, 'acab galaba çewürtke körüldi* 249a/9 BN, **çevürtke** *üçünçi kün çewürtke belāsı irdi* T704b3, *altun çivürtke yağdı* T702b22, *çivürtke ayağı bile ziyāfet ķıldı* T711a1 TEH, **çivürtke** NM, **çövürtke** *çövürtke dik sebze ve yafrağnı yalamak* 13a-2 MKb; Kıpçakça: **çekirge** KM,

- EM, **çekürge** İM, BM, EZ, **çükürge** Kİ] *çekürge* EDPT 416b-417a, DTS 143b, Tietze I: 491b, OTWF I: 83-85, Hauenschild 2003: 84-85, Lat. *Tetraogallus himalayensis* - *çiürtka* Hauenschild 2006: 82.
- çepiş** çepiş, altı aylık keçi yavrusu [DLT; Kıpçakça: Kİ] EDPT 399a-b, DTS 144a, Hauenschild 2003: 85.
- çetük** kedi [Oğuz lehçesinde, *küvük çetük* “erkek kedi” DLT; *ewde bir çetük bar. Bizim çetükke ıda bergeil* 312-8, *ol çetükni ewindin çıkardı* 312-10, *çetük için hēç ğudda bërmegey-men* 312-11, *ol çetükni men burunrak ewümdin kèterdim* 312-12 NF; *aña öğürsedi kancık taķı tişi çetük saçmadın yığdı saķışnı cümle kıldı* 27-8, *koptı sürçgen yalın ürpertdi çetük ürpertdi çetük tüsini ucuz aldı* 134-4, *fâhiş sözledi sözi içinde üpertdi çetük tüsini kurtuldi* 172-3 ME; Kıpçakça: *çetük* ‘aciz urup pençe peleñ közin çıkarur 36/4, *çetükine bir luķma yedürmegey* 185/11 GT, EM, KM, EK, Kİ] EDPT 402b, DTS 145a, Tietze I: 501a, Hauenschild 2003: 85-86.
- çığçığ** bir kuş ismi [Çağatayca: ML]
- çipçırğa** serçe kuşu [DLT; **çipçuk** bir yığaç tüpide olturdılar bir *çipçuknı kördiler* 130r13 KE; **çipçuk** kayu kimerse kim bir *çipçuknı oynayu boğuzlasa yemek için taķı yemese, kıyāmat kün bolsa* 185-5, *ol çipçukbı Haķ tırgüzgey taķı til bergey* 185-6, *ol çipçuk Haķ te ‘ālā hazratındın dād tilegey* 185-7, *kim nāhaķ yërde çipçuknı boğuzlasa anıñ cezasını körmedin qalmaz* 185-8, *bir çipçuk küweç içinge tüşti taķı öldi* 193-7, *ol çipçuk tüşmişte küweç kaynayur halda bolsa taķı ol çipçuk küweç içinde kaynasa et taķı harām turur* 193-12, *ol darahtnıñ budaklarında çipçuklar olturur* 244-13, *bir çipçuklar ğalaba kılmışda ol yığaç birle anlarnı ürkütür* 244-15, *bu çipçuklarnıñ zahmatıdın kurtulğaysen* 244-17, *bu çipçuklar bu daraht üzesinde konmaqğa ‘adat kılıp tururlar* 245-2, *çipçuklarnıñ zahmatıdın halāş bolğaysen* 245-4, *bir tirig çipçuknı taba içinde qodsalar* 438-9 NF; Çağatayca: **çopçuk** kim her biri bir *çopçuk yumurtķasıça* T731a24 TEH; Kıpçakça: **çifçak** EK,

- çipçuk** KM, İM, **çapçuk** Kİ] EDPT 425a, Hauenschild 2003: 86-87, Lat. *passer* - *çipçuk* Hauenschild 2006: 83.
- çipek** bir tür avcı erkek kuş [*çipek karguy* “delicedoğan (kartalgiller ailesinden bir kuş türü) DLT] *çibek* EDPT 396b.
- çoçuk** domuz yavrusu [DLT; Kıpçakça: **çoçka** EM, KM] EDPT 400b, DTS 151b, Tietze I: 525b, Hauenschild 2003: 87-88, HAYdemir: 9-14.
- çörke** bir ördek türü [Çağatayca: ML]
- çulık** üveyik büyüklüğünde alkali bir su kuşu, çulluk [DLT] EDPT 420a, DTS 156b.
- çumğuk** ayağı ve başı kızıl, kanadında ak tüy olan karga, ala karga [77 KB; “kanadı ve karnı ak olan karga, alakarga” DLT] *çomğuk* EDPT 423a, DTS 156b, Hauenschild 2003: 88-89.

E

- elir** katır [Kıpçakça: KM]
- enir** pelikan kuşu [Kıpçakça: EM]

G

- göbek sarı** derisinden kürk yapılan, göbeği sarı, kedi büyüklüğünde bir hayvan [Çağatayca: *tamğasının şüreti bu turur kamçı teg kuşu göbek sarı yazırın ma ‘nāsı iller ahası timek bolur 37:17 ŞTe*]

I

- ıvık** kayalıklarda yaşayan geyik [**ıvık** 5374 KB; “yabana ve sıcağa alışık dişi antilop” *ıvık* DLT; **ıwuk** “kırlarda, taşlı yerlerde yaşayan geyik” *tatlığ akar suw belgürdi, bir ıwuk keyikge ilhām boldı 157v5, kelgünçe ıwuk kitmiş suw kurımış kabağ hem kurımış 157v6 KE; ıwuk bir ‘Arab bir kün ıwuk keltürdi 35-13, bir tişi ıwuk keldi 295-12, bu bir içim süt bu ıwukdın içmekim sewüglügrek turur 295-14 NF; ıwuk anıñ içinde hayırnı inige kirdi ıwuk muğ boldı murdar boldı nêrse arısız boldı*

172-1 ME] EDPT 8a-b, DTS 221b, OTWF I: 42,
Hauenschild 2003: 100.

İ

ıgtü yemle beslenen hayvan, ahır hayvanı [DLT] EDPT
102b, DTS 205b.

K

qaban erkek domuz [Çağatayca: *ol sıfat kim qaban meşāffiğa şir* 3658 SS, ML, *zeminga barıp qabanlarını öltürüp* 721a18 TEH; Kıpçakça: “büyük domuz” EM]

qançık kancık, dişi kopek [bir kadına sövüldüğü zaman, dişi köpeğe benzetilerek *qançık* denir. DLT; *qançık ewiñe kirdi, ewinde bir qançık iti bar erdi* 27v13 KE; *qançık aña ögürsedi qançık taqı tişi çetük saçmadın yığdı saqışnı cümle kıldı saçaklığ kıldı* 27-8 ME; Kıpçakça: KM, CC, EM, EZ, Kİ, *qançuk* EM] EDPT 634b-635a, DTS 418a, Tietze IV: 97, Hauenschild 2003: 120-121.

qandala tahtakurusu [Kıpçakça: EM, “baş biti” KM, CC, EZ, “bit” *qandala öltürmek* 305b/4 İM]

qaraca qaz ördekten küçük mavi bir kuş [Kıpçakça: EM]

qargavul bir tür kuş [*awladı bir qargavul tutdı* 14v17, *otğa söküldi qargavul bişti* 14v18, *qargavul maña tap kelmes tedi. qargavul Havvā atınga erdi* 14v20, *bürgüt Ādem atınga erdi qargavulnı Havvāğa bērdi* 14v21 KE]

qargu atmaca [*alnıñız çın tolun ay teg qaynayur qargu qarık/ yüzünüz kündin yaruqraq körkünüz küñ ya qamer* 77r15 KE]

qarıñça karınca [Oğuz lehçesinde DLT; *qarıñça qaçan kim keldiler ere qarıñçalar qolıña aydı bir qarıñça ay qarıñçalar kirinler* 275v/5=027/018 TIEM; *qarıñça menizlig uşaq kamuğı ‘ākil ma ermez* 10r17, *ekinç qarıñça Süleymānga ögüt bērmış* 13v1, *eñ ilki kimige kirgen qarıñça erdi* 24v14 KE; *qara taş üzesindeki qara qarıñçanıñ teprengenini körer* 229-13 NF; *qarıñça qarıñçalar qolı üze aydı bir qarıñça: “ay qarıñçalar! Kiring turğu yerleriñizge.”* 362a/1=27/18 HarT01;

Çağatayca: **karınca** *Süleymān sin şehā min bir karınca/ du 'ā-gū min saḡa tā cān barınca* 190 TN; Kıpçakça: **karınca** EK, KF, **karınca** EM, KM, Kİ, GT, İM, **karıncaç** EZ] *karıncağa* EDPT 662a, DTS 427b, Tietze IV: 141, OTWF I: 83-84, Hauenschild 2003: 125-126.

- karķunak** saka kuşu [Çağatayca: SD]
- ķartal** kartal [Kıpçakça: EM, KM, Kİ, EZ] Tietze IV: 152.
- ķasirtķa** kene [Kıpçakça: KM]
- ķatķuç (?)** akrebe benzer bir böcek [Argu lehçesinde, DLT] EDPT 599a.
- kelegü** geleni, tarla sıçanı [DLT] EDPT 718a, DTS 296a, Hauenschild 2003: 102.
- keler** kertenkele [DLT; **kelez** *keliz kelip otı örer erdi* 41r6, *kelez otı ördi bulğan yerde öltürürler* 43r4 KE; Kıpçakça: KM] EDPT 719b, DTS 296a, Tietze IV: 213, Hauenschild 2003: 102-103.
- kelte** bukalemun [Kıpçakça: KM]
- keme** fare [*keme sıçkan inge kirgen teg* 129v4 KE] Tietze II: 126b.
- kepli** pervana; geceleri ışık çevresinde uçan kelebek [*kepli* DLT; **kelebek** TIEM; **kebelek** *kebelek ölse gövdesi bir yana başı bir yana barur* KTef; **kelebek** *kelebek otğa sözleştiler kelelci aydıştılar* 195-3 ME; **kelebek** *kelebekler mengizlig taķıtılmıř* 579b/3=101/4 HarT01; **kelebek** *ol kün kim bolur kişiler taķıtılmıř kelebek mengizlig taķıtılmıř* 341a/3 HarT02; Çağatayca: **küpelek** *küpelekniņ perakende ve za'if ve bihaber ve dermānde ve kil çökürge dek yayaķ ve sansız ba'zı ba'zısınga ķořulğay* 182b/9 ÇKT02, **köpelek** *köpelek pervāne işin* 74b-9, *köpelek pervāne bolmas* 101a-7 MKb, LT, *y ķ ülke ħulle ara řāhid iyle kim köplek* 325/7, *ol peri-rāst ile kim köplek/ bu bir ammā niçük ki pervāne* 716/2 BV, 343/6 *ki köymes er niçe pervāne dik uçar köpelek* FK, *rengin köpelek érür dil-efrüz/ pervāne kibi emes ciger-süz* 3424 LM, *herze-rev oldu köpelek ķaħbe-vār* 42/22, *çün köpelek ķařdığa 'azm itti*

- yaş 46/21 HE, GS; Kıpçakça: CC] EDPT 689b, DTS 300a, Tietze IV: 211, Hauenschild 2003: 103- 104.
- keselteki** kertenkele ve ona benzer bir hayvan [Kıpçakça: Kİ]
- kesürtüki** kertenkele [Kıpçakça: EM]
- keşin** köstek [Kıpçakça: EM]
- kııl kuş** Çobanaldatan, dağ kırlangıcı [DLT] DTS 442a, Hauenschild 2003: 131- 132.
- kırgıuy** atmaca [DLT; Çağatayca: SD, *kırgıuy tamğasının şüreti bu turur kuşu kırgıuy. Dodurğanıñ ma'nāsı yurt almañnı ve anı saqlamañnı biligçi timek bolur* 37:20 ŞTe; Kıpçakça: CC, *kırgıuy* EZ] EDPT 654b-655a, DTS 446a.
- kısrağ** genç kısrağ [kız birle küreşme kısrağ birle yarışma “kızla güreşme; çünkü o güçlü olur ve seni yere çalar; kısrağla yarışma; çünkü kısrağ attan daha çevik ve güçlü olduğundan seni geçer.” Bu söz, Hâkânlılardan bir kızın, gerdek gecesi Sultan Mesud'a söylediği bir sözdür. Kendisi ayağıyla teperek Sultan Mesud'u yıkıyor ve böyle diyordu. DLT; *kısrağ at minip [Fir'avn]nıñ öñindin suwğa tüşdi* 116r1, *kamuğı bir tonluğ ellig kısrağ* 148r19, *kısrağlarını örtüglüg erken tüslerin fark etgil* 149r2, *kısrağlarını tüslerin Cebre'il 'aleyhi's-selām kelip aytu berdi* 149r7, *yitig közlüg kulunlamağan kısrağ turur* 176v12, *yegirmi miñ kısrağ hâzir kıldı* 176v13 KE; *ögürse de kısrağ zekât yoğ turur* 227/1 MM; *aygırnı kısrağğa tölendürdi* 57-2 ME; Kıpçakça: EK, EM, KM, CC, EZ, Kİ, BV] EDPT 668b-669a, DTS 448a, Tietze IV: 289, Hauenschild 2003: 133-134.
- kız kuş** üzerine konmak istercesine insanın çevresinde kanat çırpın bir kuş [DLT] DTS 450a, Hauenschild 2003: 134-135.
- kızılça tırnağ** boynunda gerdanlık gibi ayrı bir renk bulunan hayvan [Kıpçakça: EZ]
- kıorday** kuğu kuşu [*kuğu kıorday erse ya turna yuğak/ ya toy tut ya yügdik ya todlıç ya kaç* 5377 KB; *kıorday kuğu anda uçup yomğın öter/ kuzğun tañan sayrap anın üni biter* bir yerin güzelliğini anlatarak diyor ki: “orada kuğu vb.

- kuşlar suların çevresinde uçuşurlar; türlü nağmelerle ötüşürler. Kuzgun ve alacakarga bile sesi kısılıncaya kadar öter.” DLT] EDPT 649a, DTS 458a, Hauenschild 2003: 138, STEzcan: 50.
- kıoyan** tavşan [Kıpçakça: KM, BM]
- köçken** kuş ismi [Çağatayca: “göçmen kuş” *tamğasının şüreti bu turur: kuşu köçken avşarnıñ ma'nāsı işni yildem işlegüçi timek bolur* 38:2 ŞTe; Kıpçakça: “kartal” KM]
- köçüt** göç atı [*köçüt teg bolur kut tüpi hem tözi/ köñül koğkısı ol anıñ yıldızı* 1704 KB; DLT] EDPT 695b, DTS 311b, OTWF I: 314, Hauenschild 2003: 111.
- kökegün** gök sinek [Atasözü= *eki buğra egeşür, orta kökegün yançılır* “iki aygır deve tepişir ve birbirini ısırır, arada gök sinek ezilir.” Bu atasözü, iki beyin çarpışmasında aralarında zayıfların öldüğünü anlatır. DLT] EDPT 710b, DTS 313a, OTWF I: 87, Hauenschild 2003: 111-112.
- kökiş** bir kuş çeşidi [*kökiş turna kökte ünün yañkular/ tizilmiş titir teg uçar yilkürer* 74 KB] EDPT 714a, DTS 313a, *kökiş turna* OTWF I: 102, STEzcan: 51.
- kömiçe** sivrisinek [DLT] EDPT 722a-b, Hauenschild 2003: 113.
- kösürge, kösürgen** köstebekgillerden bir hayvan [DLT] EDPT 752a, *kösürke* OTWF I: 83-84, Hauenschild 2003: *kösürge* 114, *kösürgen* 115.
- köşek** deve yavrusu [*yılkıları yarattı anı silerke anıñ içinde köşek ol asığlar andın yeyür siler* 196r/5=016/005 TIEM; Kıpçakça: EZ, KÍ, KM] Tietze IV: 403.
- köti kızlağ** kayakuşu, kuyruğu kızıl (serçe gibi) bir kuş [DLT] DTS 319b, *köti kızlak* OTWF I: 89, Hauenschild 2003: 116.
- köykenek** atmaca türünden yırtıcı kuş [Çağatayca: *köykenek birle yapalağ karğa kuzgun yığlışıp* 151a-5 ŞHD, “kartala benzer av kuşu” *tamğasının şüreti bu turur: kuşu köykenek. kara ivliniñ ma'nāsı her kayda oltursa har-gāh birlen olturğıçı timek bolur* 37:14 ŞTe]

- közen** sansar, firavun sıçanı [Kıpçakça: EZ, “gelincik” *taķı közen taķı kiş taķı tiyin taķı ni kim aņar oħşaş bar keğik turur* 355a/2 İM]
- közkeni (?)** kın kanatlılardan bir böcektir; geceleri vızıldayarak uçar [DLT] EDPT 760a, Hauenschild 2003: 117.
- közkünek** çakıra ve kertenkeleye benzer bir kuş [DLT] *közkenek* EDPT 760a, Hauenschild 2003: 116-117.
- ķuladu** bir kuş türü [Çağatayca: ML]
- ķula purğa** bir kuş türü [Çağatayca: ML]
- ķulçaķçı** dişi geyik [Çağatayca: ML]
- ķumşuy** kan emerek şişen büyük kene [bu kelime, idrarını tutup işemeyen kimseler hakkında söylenir. DLT] EDPT 629a, Hauenschild 2003: 151.
- ķurbaķa** kurbaķa [DLT; Çağatayca: *ķurbaķa özi ol şavtı bile ķurbaķaģa şebihdür* 80a-1 MKb, 32-27 *ķurbaķa şavtı bile reftāridur* HE; Kıpçakça: *ķurbuģa* EM, *ķurbaģa* Kİ, İH, *ķurbaģa/ ķaburçaķlu baģa* KM] EDPT 646b-647a, DTS 467b, Tietze IV: 439, Hauenschild 2003: 153-154.
- ķurģaş** atmaca [Kıpçakça: EZ]
- ķülmiz** karaca [*elik ķülmiz oynar çiçekler öze/ sıgun muyģaķ aģnar yorır tēp keze* 79 KB] EDPT 718b, *ķülmiz* DTS 325b.
- ķüzēn** serçe kuşu, tarla sıçanı, köstebek vb. avlamak için kullanılan bir sıçangillerden bir hayvan [DLT; Kıpçakça: “gelincik” KM, “sansar” Kİ, CC] EDPT 761b, *ķüzün* DTS 332a.
- L**
- lanķurt** domuzlan böceği [Kıpçakça: EM]
- lim** salyangoz [Kıpçakça: EM]
- M**
- man** dört yaşını geçmiş koyun [*man yāşlıģ ķōy* “dört yaşını geçen koyun.” Koyundan başkası için söylenmez. DLT] EDPT 766b, DTS 335b.
- meçi** erkek kedi [Kıpçakça: KM] *maçi* EDPT 765b.

- memreç** ayı yavrusu [Kıpçakça: Kİ]
- möşük** kedi [*möşük tamdın tamğa aşıp yörise yüz yıgaç yér yörir* 23r10, *möşük kögerçgün birle düşman tururlar* 25r4, *biri möşük 25v2, burnındın eki möşük çıkdı* 25v4, *bir möşük itni kördi cüftige kawuşmuş* 26r7, *möşük tanuq bulmadı uwtandı* 26r8, *möşük idisinge yalwardı* 26r9, *kaçan möşükler cüftige hācetlīg bolsa ança yanlīg ün çoğı kıtur kamuğı halklar bilürler* 26r15, *möşük şüretlīg on eki yol suw andın çıkar erdi* 131v13, *möşük başı çaklīg mundın saña telim ‘ilm hāşıl bolğay tēdi* 177r15, *eki möşük ürüşüp hırlaşu tüşdiler* 178r7, *möşükdin nelük korķar-biz* 178r8, *ya küp ya möşük* 218r17 KE]
- muğuzğak** bal arısına benzeyen bir sinek [Argü lehçesinde, DLT] EDPT 766a, DTS 347a, OTWF I: 84, Hauenschild 2003: 165.
- müş** kedi [Çigil lehçesinde “kedi”, Oğuzlar *çetük* derler. DLT] EDPT 772a, Hauenschild 2003: 166-167.
- N**
- nāğ** timsah [*nāğ yılan* “büyük yılan, ejder.”, *nāğ yılı* “Türklerin on iki yılından biri (beşincisi)” DLT] EDPT 776, Hauenschild 2003: 167.
- Ö**
- özeñü** deve (?) [*çapturmadıñız anıñ üze atdın özeñüdin ya ‘ni şuma netahtend ber wey asp u uştur* KTef]
- S**
- sağın** yabani geyik [Kıpçakça: KM]
- saķırķu** kene [DLT; Kıpçakça: *saķurğa* EZ] EDPT 816b, DTS 487a.
- sanduvaç** *bülbül* [*çiçeklikte sandvaç öter miñ ünün/ oķır şırı ‘ibri tünün hem küñün* 78, *sarığ sandvaç ötti ünün sayradı/ belinlep oğundı usı kelmedi* 4963, *çiçeklikte sandvaç ünün sumlıdı/ üdiklig eşitti köñül yalğudı* 5972 KB; Şu dörtlükte geçer: *sende kaçar sondılaç/ mende*

tınar kargılaç/ tatlığ öter sanduvaç/ erkek tişi uçaşur
Yazın kışla atışmasını anlatarak şöyle diyor: “yaz, kışa der ki: yont kuşu senden kaçar, kırlangıç bende huzur bulur, bülbül türlü nağmelerle bende şakır, erkek dişi bende çiftleşir.” DLT; *lāle sağrağın içerde sayrar esrüp sanduvaç* 68v3 KE] EDPT 837a-b, DTS 484b, Lat. *motacilla flava* - *sandulaç* Hauenschild 2006: 117-118.

- sarıca** sırtı sarı, yırtıcı kuş [Çağatayca: *tamğasının şüreti bu turur: kuşu sarıca. Bigdiliniñ ma'nāsı sözi hürmetli timek bolur* 38:5, *altı sarıca her yılda keltürüp beriñ tidiler* 85:22 ŞTe]
- sarıçğa** çekirge [Buna benzetilerek gevşeyip kendisini koyuvermiş adama *sarıçğa er* denir. DLT; Kıpçakça: *sarıñça* KM, *sarıñça eger sarıñça öltürse şadağa birgey* 355a/7, *sarıñça eger bişürse muhrim kişi yumurtkanı yā sarıñkanı zāmin bolur* 354a/4 İM] EDPT 845b-846a, DTS 488b, OTWF I: 83.
- sarsal** kokarca, samura benzer küçük bir hayvan [DLT] EDPT 854b, DTS 489b.
- sawsar** samur [Kıpçakça: KM]
- seçe** serçe kuşu [Oğuz lehçesinde, DLT; *seçe ilk burun seçe kelip Ādemnün başınğa konup saçın yola başladı* 13r12, *Ādem oğlanları seçeni tutup yünini yolup söklürler* 13r13, *seçek seçek çöp taşıdı* 43r3 KE] EDPT 795a, DTS 494a, *çupçuk* Hauenschild 2006: 83.
- sığır** sığır, inek [*sūw sığırı* “manda, camış” DLT; “sağmal hayvan, dişi sığır, inek” *aydı ol ayur ol bir sığır turur* 8v/4=002/068, *tēwe ve sığır ve koy ve keçigdin taķı ěkindin* 39r/7=003/014 TİEM; *yētti sığır çıkar* 89r19, *yētti sığır kördüm* 89r20, *yētti aruķ sığır* 89v1, *yētti semiz sığırğa hamle kılurlar* 89v2, *ol yētti sığırnı yok kılur* 89v7, *yētti aruķ sığır yētti semiz sığırnı yēyür* 90r10, *semiz sığırlar* 90r12, *yētti aruķ sığır yētti baş kuruğ buğday tarlık açlık turur* 90r13, *ya sığırın ya teweñ bar tēgeç kālā öler erdi* 95r2, *tegme gencge sığır terisin kurutup barmaķça kilid kıldurdı* 124r19, *sığır*

buzaĝu boĝuzlamak belāsıĝa mübtelā boldılar 127v14, *sıĝır buzaĝu kışşası* 127v15, *bir sıĝır öltürün* 127v21, *bu sıĝır niçe yaşlıĝ turur* 128r5, *sıĝırnuñ tüsi neteg turur?* 128r10, *ol sıĝır saban sürmiş ermes* 128r14, *mundaĝ sıĝırnuñ tilediler* 128r16, *mundaĝ sıĝır kimde bar erse keltürsün ağır baha bėrip alur-men* 128v1, *ol sıĝır kelip oĝlanga boyun sundı* 128v4, *sıĝır minip kelürde sıĝır meni yıķıp kaçtı* 128v7, *meni bu sıĝırĝa mindürgil* 128v8, *sıĝır ürkti kaçtı* 128v12, *bu sıĝırnuñ mendin destürsüz satmaĝıl* 128v13, *oĝlan sıĝırnuñ bā-zārĝa kivürdi* 128v14, *bir kesek sıĝır eti aña uruñ* 129r9, *sıĝır yitürüp tileyürde Şemvilge yoluktı* 132r16, *sıĝır tiler men tedi* 132r17 KE; *sıĝırlar kurbān kılurlar* 41-8, *tört miñ sıĝır her kün boĝuzlanur erdi* 211-2, *sıĝır edileringe taķı mundaĝoķ hüküm bolĝay* 251-2 NF; Çaĝatayca: **sıĝır** *tört miñ sıĝır kurbān kıldı* 26b/10, *tėwe va sıĝır va koy* 35a/09, *va tėweler va sıĝırlar kim hudā üçün sürüp-sizler* 35b/25 ÇKT01, *zümriüd bir sıĝır üstünde ol sıĝırnuñ ayaķları bir taş üze turur* 27b/4, *çıkā keldi sıĝır mungızı tēşüki çaklıĝ ol feriştelər kim yelge müekkel tururlar* 51a/12, *ba ‘zı sıĝır şüretinçe* 57b/1, *ķara sıĝır* 92b/7, *sıĝır munguzı tēg ve aĝızlarındın ot çıkar* 98a/9, *iki ķara sıĝır tēg kapķara sıĝırlar çapılĝan* 103b/8, *ėşek, sıĝır, tonguz, ayıĝ munga oĝşaş nēmerselerdın* 179b/4 ÇKT02, *sıĝır iddi* 39.14 ŞTü, **sıyır** HBD; Kıpçakça: EK, KM, EM, BV] EDPT 841b, DTS 502b.

sıĝırçık, sıĝırçuk sıĝırcık kuşu [*sıĝırçuknı kördüm uçar kaç ara / teñin baktım erse ikigü ķara* 4198 KB; DLT; Kıpçakça: **sıĝırçuk** KM, **sıĝırçık/ sıĝırçuk** EM, EZ] EDPT 816a-b, DTS 502b, Lat. *sturnus vulgaris - çuĝurçuk* Hauenschild 2006: 83.

sıķırķan bir tür köstebek [DLT] EDPT 816b, DTS 505a.
siçek I iki yaşında koyun, şişek [*siçek çöp taşıdı* 43r3 KE]
siçek II serçeye benzer bir kuş [Çaĝatayca: *çemen bustān ara körklüg siçekler/ gülistān başıda türlüg leçekler* 56b-8 ŞHD]

- soğan yılan** ısırıldığı yer acımayan, zararlı olmayan bir yılan türü [DLT]
- sondilaç** yont kuşu, çayır kuşu [Atasözü= *sondilaç işi ermes örtgün tepmek* “çayır kuşunun işi değil harman dövmek.” Bu atasözü, güç bir işi yapmaya yeltenen ve üstesinden gelemeyen güçsüz kişi hakkında kullanılır. DLT] EDPT 837b, *sundilaç* DTS 514a.
- sowuşğan** şerit, tenya dedikleri solucan [Bu, karında bir yılandır. DLT] *suvuşğan* EDPT 793b-794a, DTS 509b, OTWF I: 88.
- sunzi** piregillerden bir canlı [DLT] *sünzi* EDPT 842b, DTS 514a.
- Ş**
- şa** alacalı bir kuş [Balıkçıl kuşuna benzer. Buna lakap olarak *erdemsiz şa* “yaramaz kuş” denir. Bu kuş daima yere yakın uçar. DLT] EDPT 866a, DTS 519a.
- şutı** kırkayak, örümcek, çayan gibi böcek [DLT] *şotı* EDPT 867a, DTS 525a.
- T**
- tankuš** sabah kuşu [Kıpçakça: KM]
- tañan** ak başlı karga, alacakarga [DLT] EDPT 523a, Hauenschild 2003: 197.
- tay** tay [Şu şiirde geçer: *tegür mēniñ sāvımı bilgeleke ay/tınar qalı atıtsa kısrak sanı tāy* “benim sözümü bilgelere eriştir. De ki: tay at olunca kısrak dinlenir”; çünkü anasının yerine taya binilir. DLT; Çağatayca: “bir veya iki yaşında tay” ML, NM; Kıpçakça: EM, EK, EZ, KH, BV] EDPT 566b, DTS 527b, OTWF I: 85, Hauenschild 2003: 201-202.
- tayğan** tazı, ince belli, sarkık kulaklı köpek [Atasözü= *tayğan yügrükin tilkü sewmes* “tilki, hızlı koşan tazıyı sevmez.” Bu atasözü, birbirinde bulunan üstün vasıfları çekemeyen âlimler hakkında söylenir. DLT] EDPT 568b, DTS 528a, OTWF I: 88, Hauenschild 2003: 202.
- tegiñ** samur [DLT] Hauenschild 2003: 202-203.

- teñlegüç, teñlegün** dölengeç denilen kuş [Oğuz lehçesinde, DLT] EDPT 522b, Hauenschild 2003: 205-206.
- tobucağ** at türü [Çağatayca: ML]
- tōd** toy kuşu [DLT] EDPT 449b, DTS 569b, Hauenschild 2003: *tōd* 215 → *tōy* 224-225.
- toğlıç** bir kuş adı [*kuğu kıorday erse ya turna yuğak/ ya toy tut ya yügdik ya toğlıç ya kaç* 5377 KB] EDPT 456a, DTS 570a.
- toğlı** altı aylık kuzu, toklu [DLT] EDPT 469a, DTS 577a, Hauenschild 2003: 217, Hauenschild 2006: 129.
- topçağ** alaca at [Çağatayca: *könülleri topçağ sikritürdin ārām tapmak sözleri baş yalağ yüzge çapmak* 11b-5 MKb] *topıçağ* Hauenschild 2006: 128.
- topulğan** kuş türü [*kōk topulğan* “bildircina benzer bir kuş.” Bunun kanadında çelik varmış; dağın burnuna vurunca delip öbür yana geçermiş. *Bu er-ol çerig topulğan* “bu, düşman safını yarıp geçen biridir.” DLT]
- torum** iki yaşında deve yavrusu, torum [Dişisine *tişi torum* denir. DLT] EDPT 549a, DTS 578a, Hauenschild 2003: 223.
- toy** toy kuşu [*kuğu kıorday erse ya turna yuğak/ ya toy tut ya yügdik ya toğlıç ya kaç* 5377 KB; Çigil lehçesinde, DLT] EDPT 567a, DTS 572b, OTWF I: 90, Hauenschild 2003: 224-225.
- tüge** düve, iki yaşına varmış olan buzağı [dişi olana *tüge* denir. DLT] EDPT 478b, DTS 595b, Hauenschild 2003: 209.
- U**
- uğar** turna [Çağatayca: *ağ uğar otağası çābük-süvārım başıda/ iyle kim hağğ-ı şu ‘ā’i iylegey zāhir kıyaş* 244/3 BV, NN] Lat. *ardea cinerea* - Hauenschild 2006: 133.
- Ü**
- üs** akbaba [Şu dörtlükte geçer: *keldi mağa tat/ aydım amdı yāt/ kuşka bolup et/ seni tiler üs böri* “bana Uyurlu bir

- kafir geldi. Ben de onu öldürüp kurda kuşa yem yaptım.” DLT] EDPT 240b, Hauenschild 2003: 235.
- üterçi** av için kullanılan hayvan, köpek vs [*ol kim ögrettiñiz awlağlı it kuşlardın üterçiler ögretür siz olarka* 27/18a3=5:4 KT]
- üyez** üvez, küçük bir sinek [Oğuz lehçesinde, DLT] *uyaz* EDPT 276b.
- Y**
- yağalbay** şahin, doğan [Çağatayca: *tamğasınıñ şūreti bu turur: bişik tig kuşı yağalbay. Üregirniñ ma'nāsı yaşı iş kılğuçı timek bolur* 38:20 ŞTe]
- yamlan** bir çeşit sıçan [DLT] EDPT 936b, DTS 231a, Hauenschild 2003: 236-237.
- yapaçulak** baykuş [Yapāku ve Yemēk lehçelerinde, DLT; Çağatayca: *yapalak köykenek birle yapalak qarğa kuzgun yığlışıp* 151a-5 ŞHD] EDPT 875a, OTWF I: 90, Hauenschild 2003: 238-239.
- yarpuz** Firavunfaresi, kuyruksüren [Bu yılanı öldürebilen kedi büyüklüğünde bir hayvandır. Atasözü = *yılan yarpuzdın kaçar, kaçça barsa yarpuz utru kelür* “yılan hep yarpuzdan kaçar; ama ne tarafa yönelse yarpuz, onu karşılar.” Bu atasözü, sevmediği şeyden kaçan; ama bulunduğu her yerde onu gören kimse için kullanılır. DLT] EDPT 957b, DTS 243a, Hauenschild 2003: 240-242.
- yögdik** bir kuş cinsi [*kuğu korday erse ya turna yuğak / ya toy tut ya yögdik ya toğlıç ya kaç* 5377 KB] *yögdik* EDPT 911b.
- yuğak** su kuşu [*kuğuğa katılmaz körü tur yuğak / kara kuş örün kuş bile keğ yırak* 4199, *kuğu korday erse ya turna yuğak/ ya toy tut ya yügdik ya toğlıç ya kaç* 5377 KB; DLT] EDPT 901a.
- yumran** kör fare, köstebek [Çağatayca: Sİ; Kıpçakça: İH]
- yün kuş** tavus kuşu [DLT] *yon* EDPT 941a, Hauenschild 2003: 249-250, Rybatzki 2008: 194 (Uygurcada *yüiy /ywy/*).

Z

zanbı cırcır böceği [DLT] EDPT 989a, DTS 639a, Hauenschild 2003: 250.

Sonuç

163 madde başını içeren hayvan adları ile, Eski Türk yazıtları ve Eski Uygurca metinler sonrasında İslamî dönem Türkçe metinlerde görülen Türkçe kelimeleri içeren bir söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan verilerimize baktığımızda ise, 91 madde başının DLT ile girdiğini söylememiz mümkündür. Bazı hayvan adlarının sadece Çağatayca ya da sadece Kıpçak dönemi metinlerinde bir kez geçmesi şüphe ile karşılanmaktadır ancak söz varlığını tamamlamak için yine de çalışmaya dahil edilmiştir. Mümkün olduğunca ulaşabildiğimiz 11-17. yüzyıl Orta Asya Türkçesine ait eserler taranarak, ilk defa geçen ve/ veya sonrasında kullanılan hayvan adlarının söz varlığı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yukarıdaki sayılar daha da artabilir, artırılabilir, Uygurca bazı yeni veya gözden kaçmış kaynaklara göre de eksilebilir.

KISALTMALAR

- BM** **Kitābu Bulğatü'l-Müştak fî Luğati't-Türk ve'l-Kıfçak:** Zajackowski, Ananiansz, 1954: *Bulgat al-Muştaq fî lüğat al-Türk wa'l-Qıfzaq*. Warzawa.
- BN** **Vekâyî** (Bilinen adıyla **Bâbü-r-nâme**): Şen, Mesut, 1993: *Bâbü-r-nâme: Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur, Giriş-Metin-Açıklamalı Dizin (Kabil ve Hindistan Bölümleri)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- BV** **Baytaratu'l-Vazih:** Açar, Mehmet Emin, 1986: *Baytaratu'l-Vâzih (İnceleme-Metin-İndeks)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- CC** **Codex Cumanicus:** Gronbech, K., 1942: *Komanisches Wörterbuch*. Kopenhag.
- CD** **Cemilî Dîvânı:** Biray, Nergis, 1988: *Cemilî Divânı, Metin-Gramer-Notları-Sözlük*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇKT01** **Çağatayca Kur'an Tefsiri:** Taş, İbrahim, 2001: *Çağatayca Kur'an Tefsiri 21a-41b, Giriş-Metin-Dizin*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÇKT02** **Mevlana Yakûb-i Çerhî Çağatay Türkçesi Kur'an Tefsiri:** Üşenmez, Emek, 2019: *Mevlana Yakûb-i Çerhî Çağatay Türkçesi Kur'an Tefsiri Tercüme-i Tefsîr-i (Ya'kûb-i) Çerhî H. 993/M. 1585 (Giriş-Gramer-Metin-Dizin-Tıpkı Basım)*. İstanbul: Bilge-Türk Yayınları.
- DLT** **Divanu Lüğati't-Türk:** Kâşgarlı Mahmud, 1939: *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi I.*; 1940: *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi II.*; 1941: *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi III.*; 1943: *Divanü Lügat-it-Türk Dizini İndeks IV.* Çev. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları.
- DTS** Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. Şçerbak, 1969: *Drevnyurkiy Slovar'*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR İnsitut Yazıkoznaniya.
- EDPT** Clauson, Sir Gerard, 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. London: Oxford University Press.

- EK** **El Kavânînü'l-Küllîye Li-Zabtı'l-Lügati't-Türkiye:** Toparlı, Recep, M. Sadi Çögenli, Nevzat Yanık, 1999: *El Kavânînü'l-Küllîye Li-Zabtı'l-Lügati't-Türkiye*. Ankara: TDK Yayınları.
- EM** **Ed-Dürretü'l-Müdiyye fi'l-Lügati't Türkiye:** Toparlı, Recep, 2003: *Ed-Dürretü'l-Müdiyye fi'l-Lügati't Türkiye*. Ankara: TDK Yayınları.
- EZ** **Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lügati't-Türkiye:** Atalay, Besim, 1945: *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lügati't-Türkiye*. Ankara: TDK Yayınları.
- FK** **Fevâidü'l-kiber:** Kaya, Önal, 1996: *'Alî Şîr Nevâyî: Fevâidü'l-kiber*. AKDTYK, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GS** **Garâibü's-sıgar:** Kut, Günay, 2003: *'Alî Şîr Nevâyî, Garâibü's-sıgar, İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*. Anka: TDK Yayınları.
- GT** **Kitâb Gülîstan bi't Türkî:** Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, 1989: *Seyf-i Sarayî Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstan bi't-Türkî)*. Ankara: TDK Yayınları.
- HarT01** **Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi:** Sağol, Gülden, 1993: *Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- HarT02** **Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi:** Şimşek, Yaşar, 2019: *Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi (Meşhed Nüshası [293 No.], Giriş-Metin-Dizin*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hauenschild 2003** Hauenschild, Ingeborg, 2003: *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari. Eine Untersuchung aus sprach-und kulturhistorischer Sicht*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Hauenschild 2006** Hauenschild, Ingeborg, 2006: *Botanica und Zoologica im Babur-name. Eine lexikologische und kulturhistorische Untersuchung*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

- HBD** **Hüseyn-i Baykara Dîvânı:** Yıldırım, Talip, 2010: *Hüseyn Baykara Divanı: Metin-İnceleme-Dizin*. Hat Yayınları.
- HE** **Hayretü'l-ebrâr:** Sabir, Muhammed, 1961: *Hayretü'l-ebrâr İnceleme-Metin-İndeks*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- İH** **El-İdrâk Haşiyesi:** İzbudak, Velet, 1936: *El-İdrâk Haşiyesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- İM** **İrşadü'l-Müluk ve's-Selattin:** Toparlı, Recep, 1992: *İrşadü'l-Müluk ve's-Selattin*. Ankara: TDK Yayınları.
- İMü** **İbn-i Mühennâ Lügati:** Battal, Aptullah, 1997: *İbn-i Mühennâ Lügati*. Ankara: TDK Yayınları.
- KB** **Kutadgu Bilig:** Arat, Reşid Rahmeti, 1947-1959-1979: *Kutadgu Bilig*. Ankara.
- KE** **Kısasü'l-Enbiya:** Ata, Aysu, 1999: *Nāşirü'd-dîn Bin Burhānü'd-Dîn Rabgūzî. Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları)*. Ankara: TDK Yayınları.
- KF** **Kitâb Fi'l-Fıkh:** 2006: *Kitâb Fi'l-Fıkh (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- KH** **Kitâbü'l-Hayl:** Özgür, Can, 2003: *Kitâbü'l-Hayl (Memluk Kıpçakçasıyla Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Paris Yazması)*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Kİ** **Kitabü'l-İdrak li Lisânii'l-Etrak:** Caferoğlu, Ahmet, 1931: *Abû Hayyân Kitab al-İdrak li Lisân al-Atrak*. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü Yayınları.
- KM** **Kitâb-ı Mecmuu Tercüman-ı Türkî ve Acemî ve Mogalî:** Toparlı, Recep, M. Sadi Çögenli, Nevzat Yanık, 2000: *Kitâb-ı Mecmuu Tercüman-ı Türkî ve Acemî ve Mogalî*. Ankara: TDK Yayınları.
- KT** **Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi:** Ata, Aysu, 2004: *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rynalds Nüşhası). Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- KTef** **Kur'an Tefsiri:** Borovkov, A. K., 2002: *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII-XIII. Yüz-*

- yıllar*). Çev. Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu. Ankara: TDK Yayınları.
- LM** **Leylî ve Mecnûn**: Çelik, Ülkü, 1996: *‘Alî Şîr Nevâyî, Leylî vü Mecnûn*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LT** **Lisânü’t-tayr**: Canpolat, Mustafa, 1955: *‘Alî Şîr Nevâyî, Lisânü’t-tayr*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ME** **Mukaddimetü’l-Edeb**: Yüce, Nuri, 1993: *Mukaddimetü’l-Edeb. Hvarizm Türkçesi ile Tercümle-i Şuşter Nüshası. Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*. Ankara: TDK Yayınları.
- MKb** **Mahbûbu’l-kulûb**: Ölmez, Zühal, 1993: *Mahbûbü’l-kulûb, İnceleme-Metin-Sözlük*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ML** **Muhâkemetü’l-lugateyn**: Özönder, Sema Barutçu, 1996: *‘Alî Şîr Nevâyî, Muhâkemetü’l-lugateyn*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MM** **Mu’inü’l-Mürîd**: Toparlı, Recep, Mustafa Argunşah, 2008: *Mu’inü’l-Mürîd*. Ankara: TDK Yayınları.
- NF** **Nehcü’l-Feradis**: Ata, Aysu, 1998: *Nehcü’l-Feradis. Uşmağlarnıñ Açuk Yolu-Cennetlerin Açık Yolu*. Ankara: TDK Yayınları.
- NM** **Nesâyimü’l-mahabbe min Şemâyimi’l-Fütüvve**: Eraslan, Kemal, 1996: *‘Alî Şîr Nevâyî, Nesâyimü’l-mahabbe min şemâyimi’l-fütüvve*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NN** **Nevâdirü’n-nihâye**: Nalbant, Bilge (Özkan), 2003: *Nevâdirü’n-nihâye, Metin, İnceleme, Dizin*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- OTWF** Erdal, Marcel, 1991: *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- SD** **Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı**: Eraslan, Kemal, 1999: *Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Şİ** **Sedd-i İskenderî:** Tören, Hatice, 2001: *‘Alî Şîr Nevâyî, Sedd-i İskenderî*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SS** **Seb‘a-i seyyâre:** Tural, Güzin, 1993: *Alî Şîr Nevâyî, Seb‘a-i seyyare*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ŞHD** **Şeybânî Han Dîvânı:** Karasoy, Yakup, 1998: *Şibân Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞTe** **Şecere-i Terâkime:** Ölmez, Zühal, 1996: *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Ankara: Simurg Yayınları.
- ŞTü** **Şecere-i Türk:** Ölmez, Zühal, 2003: *Şecere-i Türk’e Göre Moğol Boyları*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- TEH** **Târîh-i enbiyâ ve hükemâ, Târîh mülûk-i Acem, Münşeât:** Abik, Ayşehan Deniz, 1993: *Ali Şîr Nevâyî’nin Risâleleri Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ, Târîh-i Mülûk-i Acem, Münşeât: Metin-Gramatikal-İndeks-Sözlük*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- TİEM** **Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Altı Kur’an Tercümesi Tiem -73:** Ünlü, Suat, 2018: *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Altı Transkribeli Kur’an Tercümesi (TİEM 73) Örnekli-Açıklamalı Sözlük Cilt 7 ve Cilt 8*. Konya: Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- TN** **Ta‘aşşuk-nâme:** Köktekin, Kazım, 2000: *Seyyid Ahmed Mirzâ, Taaşşuk-nâme İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. Erzurum.

KAYNAKÇA*

- Abik, Ayşehan Deniz, 1993: *Ali Şîr Nevâyî'nin Risâleleri Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ, Târîh-i Mülûk-i Acem, Münşeât: Metin-Gramatikal-İndeks-Sözlük*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- _____, 2009: "Kutadgu Bilig'de Hayvan Adları", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*. Cilt 33/I: 1-32.
- Ağar, Mehmet Emin, 1986: *Baytaratü'l-Vâzih (İnceleme-Metin-İndeks)*, Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arat, Reşit Rahmeti, 1943-1946: *Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekayi. Babur'un Haturatı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____, 1947: *Kutadgu Bilig I. Metin*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 1959: *Kutadgu Bilig II. Çeviri*, Ankara: TTK Yayınları.
- _____, 1979: *Kutadgu Bilig III. İndeks*, yayına haz. Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce. İstanbul: TKAE.
- Ata, Aysu, 1997: *Nâşirüd'dîn Bin Burhânü'd-Dîn Rabgüzî. Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları) I Giriş-Metin-Tıpkıbasım*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 1997: *Nâşirüd'dîn Bin Burhânü'd-Dîn Rabgüzî. Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamberler Kıssaları) II Dizin*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 1998: *Nehcü'l-Ferâdis. Uştmağlarnıñ Açık Yolu - Cennetlerin Açık Yolu. III Dizin-Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 2004: *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rynalds Nüşası). Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 2019. *Rabgüzî. Kışaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları) Giriş-Metin-Dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aydemir, Hakan, 2018: "“Çocuk” Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmalar Dergisi*, C. 13. 1-18.

- Aydın, Erhan, 2016: “Eski Türk Yazıtlarında Bitkiler ve Hayvanlar”. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, C. IX. Ankara: 1-51.
- Ayverdi, İlhan, 2006: *Kubbealtı Lugatı: Asırlar Boyu Tarihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Battal, Aptullah, 1997: *İbn-i Mühennâ Lügati*. Ankara: TDK Yayınları.
- Biray, Nergis, 1988: *Cemilî Divânı, Metin-Gramer-Notları-Sözlük*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boeschoten, Hendrik, 2020: “Contributions to the Lexicography or Early Middle Turkic. Part 1”, *Turkic Languages* 24: 110-143.
- Borovkov, A. K., 2002: *Orta Asya’da Bulunmuş Kur’an Tefsirinin Söz Varlığı (XII.-XIII. Yüzyıllar)*, çev. Halil İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu. Ankara: TDK Yayınları.
- Bozkaplan, Şerif Ali, 2007: “Kutadgu Bilig’deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. volume 2/4 Fall: 1110-1118.
- Caferoğlu, Ahmet, 1931: *Abû Hayyân Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*. İstanbul: Türkiyat Enstitüsü Yayınları.
- Canpolat, Mustafa, 1955: *‘Alî Şîr Nevâyî, Lisânü’-t-ıayr*. Ankara: AKDTYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, Sir Gerard, 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çelik, Ülkü, 1996: *‘Alî Şîr Nevâyî. Leylî vü Mecnûn*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dankoff, Robert (with James Kelly), 1982-1985: *Maḥmūd al-Kāşyarî, Compendium of the Turkic Dialects (Dîwân Lugât at-Turk) I-III*. Cambridge: Harvard University Press.
- Eckmann, János, 1971: *The Dîvân of Gadâ’î*. editor: John R. Krueger. Bloomington: Indiana University Publications Uralic and Altaic Series.

- _____, 2004: *Nehcü'l-Ferādis. Uşmağlarnıḡ Açık Yolu (Cennetlerin Açık Yolu)*. yay. Semih Tezcan, Hamza Zülfikar. Ankara: TDK Yayınları.
- Eraslan, Kemal, 1996: *'Alī Şīr Nevāyī, Nesāyimü'l-maḡabbe min şemāyimi'l-fütüvve*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____, 1999: *Mevlânâ Sekkâkî Dīvânı*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel, 1991: *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- _____, 2004: *A Grammar of Old Turkic*. Leiden: Brill.
- Eren, Hasan, 1999: *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lugati't-Türkiyye*. çev. Besim Atalay. Ankara: TDK, 1945.
- Grønbech, K., 1942: *Komanisches Wörterbuch*. Kopenhag.
- Hauenschild, Ingeborg, 2003: *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari. Eine Untersuchung aus sprach-und kulturhistorischer Sicht*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- _____, 2006: *Botanica und Zoologica im Babur-name. Eine lexikologische und kulturhistorische Untersuchung*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- İzbudak, Velet, 1936: *El-İdrak Haşiyesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kaçalın, Mustafa S., 2011: *Niyazî: Nevāyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar El-Luğatu'n-Nevâ'iyye ve'l-İstişhâdatu 'l-Cağātā'iyye*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karamanlioğlu, Ali Fehmi, 1989: *Seyf-i Sarayî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türki)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karasoy, Yakup, 1998: *Şibân Han Dīvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud, 1939: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*. çev. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 1940: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi II*. çev. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 1941: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi III*. çev. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları.

- _____, 1943: *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini İndeks IV*. çev. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Önal, 1996: *'Alî Şîr Nevâyî: Fevâ'idü'l-kiber*. AKDITYK, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Khairullah, Hamdi Lateef, 2016: *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lugati't-Türkiyye Üzerine Bir Dil İncelemesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Köktekin, Kazım, 2000: *Seyyid Ahmed Mirzâ, Taaşşuk-nâme İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. Erzurum.
- Kut, Günay, 2003: *'Alî Şîr Nevâyî, Ğarâibü's-şıgar, İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*. Ankra: TDK Yayınları.
- Mahmûd El-Kâşgarî. Dîvânu Lugati't-Turk. Türk Dilleri Derlemesi*. Çev. Mustafa S. Kaçalın. Yay. Haz. Mehmet Ölmez. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Nadelyayev, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. Şçerbak, 1969: *Drevnetyurkiy Slovar'*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR İstitut Yazıkoznaniya.
- Nalbant, Bilge (Özkan), 2003: *Nevâdirü'n-nihâye, Metin, İnceleme, Dizin*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ölmez, Zühal, 1993: *Mahbûbü'l-kulûb, İnceleme-Metin-Sözlük*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- _____, 1996: *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü)*. Ankara: Simurg Yayınları.
- _____, 2003: *Şecere-i Türk'e Göre Moğol Boyları*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Özgür, Can, 2003: *Kitâbü'l Hayl (Memlük Kıpçakçasıyla Yazılmış İlk Türk At ve Atçılık Eserinin Paris Yazması)*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Özönder, Sema Barutçu, 1996: *'Alî Şîr Nevâyî, Muḥākemetü'l-luğateyn*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özyetgin, A. Melek, 2001: *Ebū Hayyān Kitābu'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk. Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi*. Ankara: KÖKSAV.
- Paçacıoğlu, Burhan, 2016: *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Röhrborn, Klaus, 1977-1996: *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: a - ärñäk 1-6*. Wiesbaden.
- _____, 2010: *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: I. Verben, Band 1: ab- äzüglä-*. Stuttgart: Neubearbeitung.
- Rybatzki, Volker, 2008: "Farbigkeit und Vielfalt: Einiges zum Pfau seinen Bezeichnungen in den zentralasiatischen Sprachen". *Studies on the Inner Asian Languages*. 23: 187-207.
- Sabir, Muhammed, 1961: *Hayretü'l-ebrâr İnceleme-Metin-İndeks*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sağol, Gülden, 1993: *Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- Şen, Mesut, 1993: *Bâbur-nâme: Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur, Giriş-Metin-Açıklamalı Dizin (Kâbil ve Hindistan Bölümleri)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.
- Şimşek, Yaşar, 2019: *Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi (Meşhed Nüshası [293 No.], Giriş-Metin-Dizin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, İbrahim, 2001: *Çağatayca Kur'an Tefsiri 21a-41b (Giriş-Metin-Dizin)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____, 2009: *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tezcan, Semih, 1981: "Kutadgu Bilig Dizini Üzerine", *TTK-Belleten*. C. XLV/II, sayı: 178: 23-78.
- Tietze, Andreas, 2002: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen I A-E*. İstanbul-Wien: Simurg Yayınları.
- _____, 2009: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen Cilt 2 F-J*. Wien.

- _____, 2016: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 4 K-L*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- _____, 2017: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 5 M-N*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- _____, 2018: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 6 O-R*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- _____, 2019: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 7 S-Ş*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- _____, 2019: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 8 T-V*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- _____, 2019: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt 9 Y-Z*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Toparlı, Recep, 1992: *İrşadü'l-Müluk ve's-Selattin*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, M. Sadi Çöğenli, Nevzat Yanık, 1999: *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, M. Sadi Çöğenli, Nevzat Yanık, 2000: *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, 2003: *Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, Mustafa Argunşah, 2008: *Mu'înü'l-Mürîd*. Ankara: TDK Yayınları.
- _____, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, 2014: *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tören, Hatice, 2001: *'Alî Şîr Nevâyî, Sedd-i İskenderî*. Ankara: AKDITYK, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tural, Güzin, 1993: *Alî Şîr Nevâyî, Seb'a-i seyyare*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Türkay, Kaya, 1988: *'Alî Şîr Nevâyî, Bedâyi'u'l-Vasaî. [İnceleme-Metin-Dizin]*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- _____, 2002: *'Alî Şîr Nevâyî, Bedâyi'u'l-Vasaî. Üçüncü Divân*. Ankara: TDK Yayınları.

- Tulum, Mertol, 2011: *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ünlü, Suat, 2018: *Karahanlı Türkçesi İlk Türkçe Satır-Altı Transkribeli Kur'an Tercümesi (TİEM 73) Örneklî-Açıklamalı Sözlük Cilt 7 ve Cilt 8*. Konya: Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Üşenmez, Emek, 2019: *Mevlana Yakûb-i Çerhî Çağatay Türkçesi Kur'an Tefsiri Tercüme-i Tefsîr-i (Ya'kûb-i) Çerhî H. 993/M. 1585 (Giriş-Gramer-Metin-Dizin-Tıpkı Basım)*. İstanbul: Bilge-Türk Yayınları.
- Webster, Noah, 2002: *Webster's Third New International Dictionary of The English Language Unabridged*. U.S.A.: Merriam-Webster.
- Yıldırım, Talip, 2010: *Hüseyin Baykara Divanı: Metin-İnceleme-Dizin*. İstanbul: Hat Yayınları.
- Yüce, Nuri, 1993: *Mukaddimetü'l-Edeb. Hvarizm Türkçesi ile Tercümleî Şuşter Nüshası. Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks*. Ankara: TDK Yayınları.
- Zajackowski, Ananiansz, 1954: *Bulğat al-Muštāq fî luğat at-Turk wa-l-Qifzāk*. Warszawa.

* Karahanlı Türkçesinden Çağataycaya uzanan dönemde, münferit olarak tek tek eserler veya konular üzerinde yapılmış söz varlığı çalışmaları yer alsada burada hepsine yer verilememiştir. Çalışma esas olarak metin yayımlarına dayandırılmıştır. Başta Bozkaplan 2007, Abik 2009 ve diğerlerinin çalışmaları olmak üzere dönemler ve eserler üzerinde tek tek çalışmalar vardır. Ancak bunlara okuyuş farklılıkları ve başka konular oldukça yer verilmiştir. Bu çalışma tamamlandıktan sonra, yakın zamanda H. Boeschoten'un konuyla ilgili önemli bir makalesi çıkmışsa da bu çalışmayı yayınlamamızda değerlendirmeye fırsat kalmamıştır.